

Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

8. Τα Αίτια και οι Επιπτώσεις της Διεθνούς Μετανάστευσης

1373 Διεθνής Οικονομική

Καθ. Γιώργος Αλογοσκούφης

Η Παγκόσμια Μετανάστευση

Το 2024, περίπου 304 εκατομμύρια άνθρωποι ήταν διεθνείς μετανάστες, δηλαδή κατοικούσαν σε χώρες διαφορετικές από εκείνες στις οποίες είχαν γεννηθεί.

Οι μετανάστες αυτοί αντιπροσώπευαν περίπου 3,7% του παγκόσμιου πληθυσμού. Από αυτούς, περίπου το 65% ζούσε σε χώρες υψηλού εισοδήματος, όπου αντιστοιχούσαν στο 15% περίπου του συνολικού πληθυσμού.

Η Ευρώπη αποτελεί σήμερα τον σημαντικότερο προορισμό διεθνών μεταναστών. Το 2024 φιλοξενούσε περίπου 94 εκατομμύρια μετανάστες, δηλαδή περίπου 30,9% του παγκόσμιου μεταναστευτικού πληθυσμού. Ακολουθεί η Βόρεια Αμερική, με περίπου 61 εκατομμύρια μετανάστες, και η περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Δυτικής Ασίας, με περίπου 54 εκατομμύρια μετανάστες.

Για περισσότερα στοιχεία συμβουλευθείτε την Παγκόσμια Έκθεση Μετανάστευσης των Ηνωμένων Εθνών για το 2024.

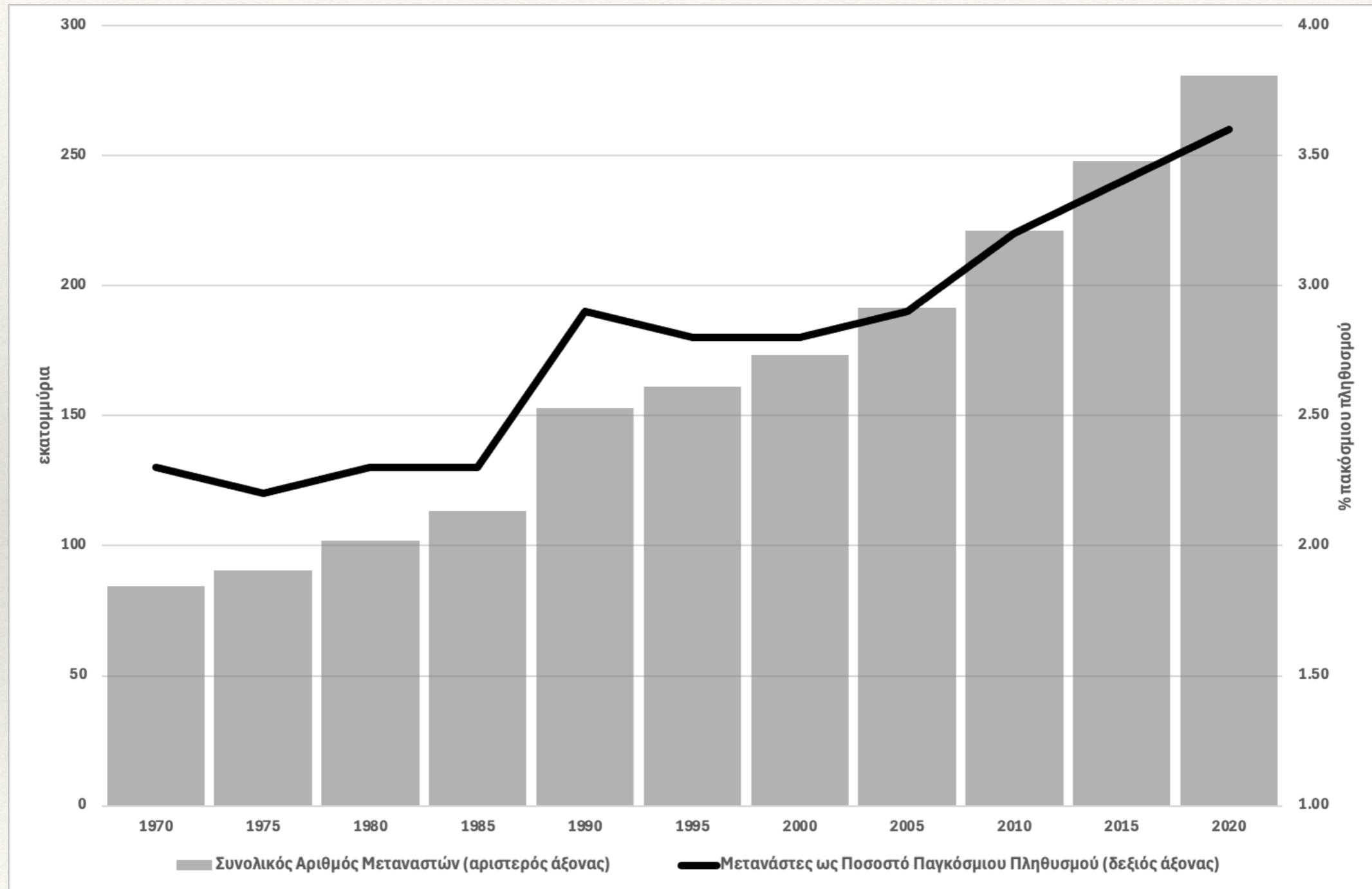
Χώρες Υποδοχής Μεταναστών, 2024

Χώρες	Εκατομμύρια
ΗΠΑ	52.4
Γερμανία	16.8
Σαουδική Αραβία	13.7
ΗΒ	11.8
Γαλλία	9.2
Ισπανία	8.9
Καναδάς	8.8
ΗΑΕ	8.2
Αυστραλία	8.1
Ρωσία	7.6
Τουρκία	7.1
Ιταλία	6.6

Χώρες Προέλευσης Μεταναστών 2024

Χώρες	Εκατομμύρια
Ινδία	18
Μεξικό	11
Ρωσία	10.8
Κίνα	10
Συρία	8

Η Αυξανόμενη Σημασία της Μετανάστευσης 1970-2020

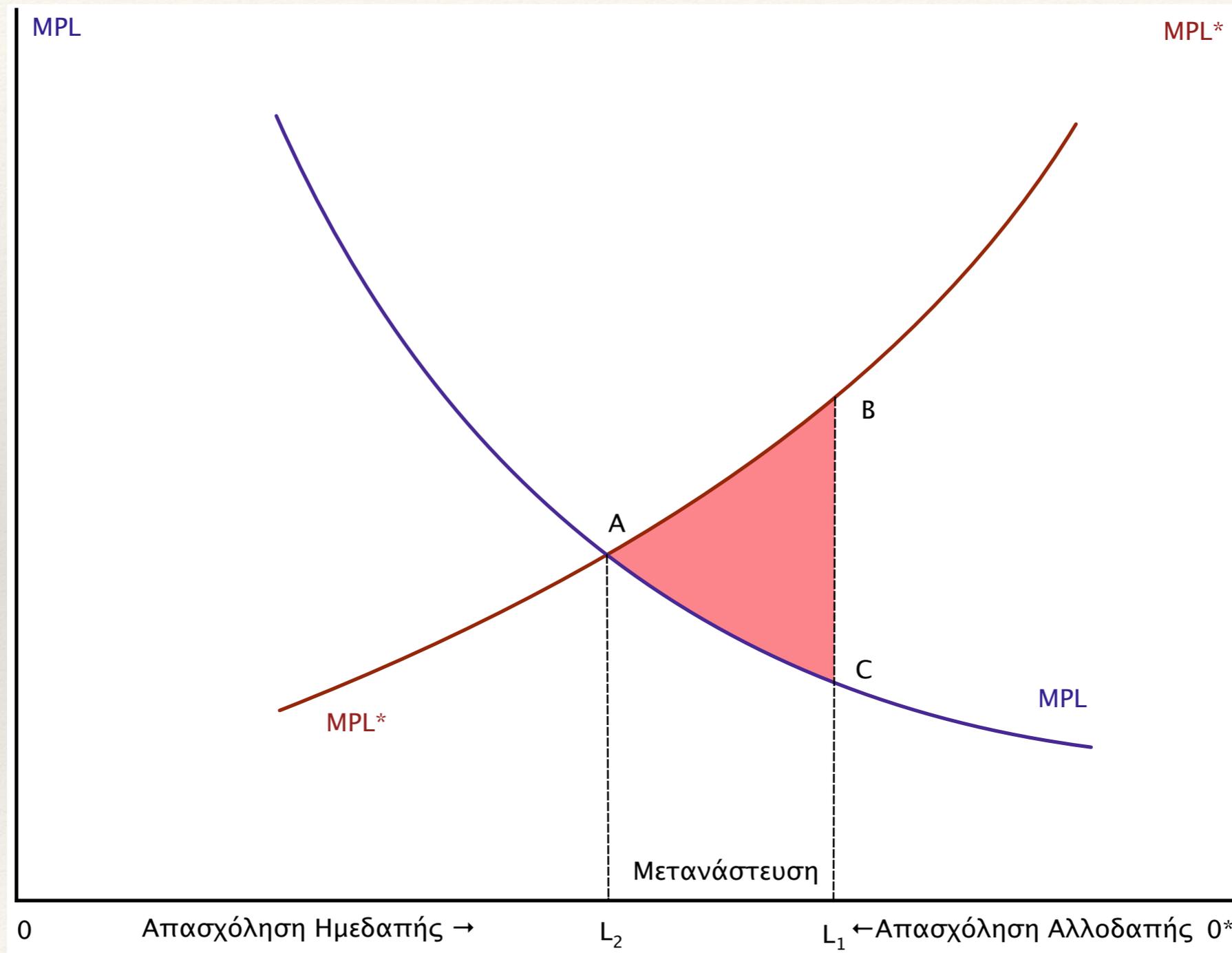
Ένα Απλό Υπόδειγμα Μετανάστευσης

Δύο χώρες παράγουν ένα πανομοιότυπο διεθνώς εμπορεύσιμο αγαθό.

Η τεχνολογία της παραγωγής εξαρτάται από την εργασία και ένα εξειδικευμένο συντελεστή που δεν μπορεί να μεταφερθεί από χώρα σε χώρα (κεφάλαιο ή γη).

Χωρίς μετανάστευση υπάρχουν διαφορές στους πραγματικούς μισθούς, είτε λόγω διαφορών στην τεχνολογία, είτε λόγω διαφορών στη διαθεσιμότητα της γής σε σχέση με την εργασία.

Αίτια και Επιπτώσεις της Ελεύθερης Μετανάστευσης

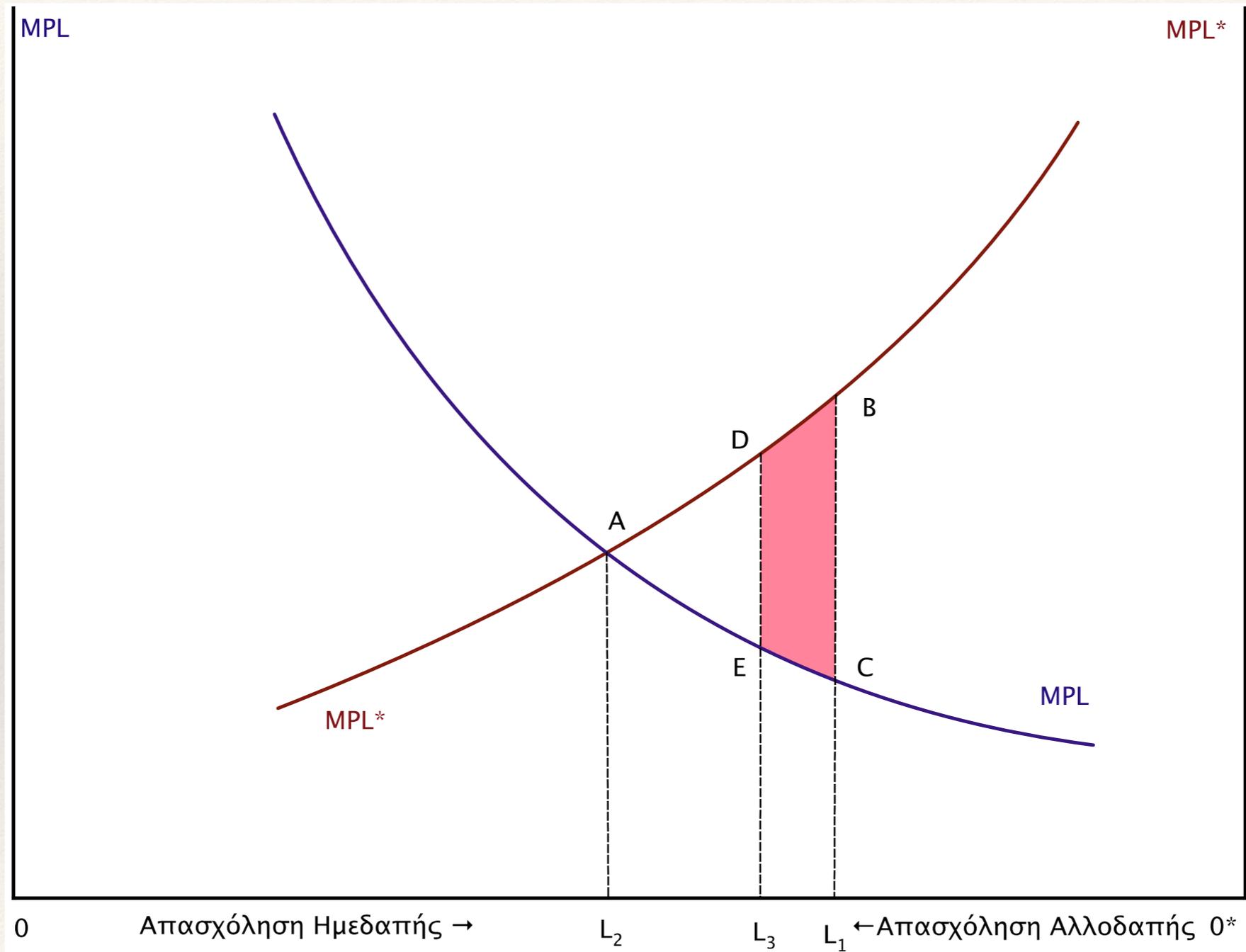
Επιπτώσεις της Ελεύθερης Μετανάστευσης

Η ελεύθερη μετανάστευση οδηγεί σε σύγκλιση των πραγματικών μισθών. Οι μισθοί ανεβαίνουν στην χώρα προέλευσης των μεταναστών και πέφτουν στη χώρα υποδοχής τους.

Η ελεύθερη μετανάστευση οδηγεί σε αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής (η χρωματισμένη επιφάνεια στο διάγραμμα).

Κάποιοι ωφελούνται και κάποιοι ζημιώνονται. Οι μετανάστες και οι υπόλοιποι εργαζόμενοι στην χώρα προέλευσης ωφελούνται. Οι εργαζόμενοι στη χώρα υποδοχής ζημιώνονται. Οι ιδιοκτήτες του κεφαλαίου (γης) στη χώρα υποδοχής ωφελούνται. Οι ιδιοκτήτες του κεφαλαίου (γης) στη χώρα προέλευσης ζημιώνονται.

Επιπτώσεις των Περιορισμών στη Μετανάστευση

Επιπτώσεις των Περιορισμών στη Μετανάστευση

Οι περιορισμοί στη μετανάστευση οδηγούν και σε περιορισμένη σύγκλιση των πραγματικών μισθών. Οι μισθοί ανεβαίνουν στην χώρα προέλευσης και πέφτουν στη χώρα υποδοχής, αλλά δεν εξισώνονται.

Έστω και υπό περιορισμούς, η μετανάστευση οδηγεί σε αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής (η χρωματισμένη επιφάνεια στο διάγραμμα), η οποία όμως είναι μικρότερη από ό,τι αν δεν υπήρχαν περιορισμοί.

Κάποιοι ωφελούνται και κάποιοι ζημιώνονται. Οι μετανάστες και οι υπόλοιποι εργαζόμενοι στην χώρα προέλευσης ωφελούνται. Οι εργαζόμενοι στη χώρα υποδοχής ζημιώνονται. Οι ιδιοκτήτες του κεφαλαίου (γης) στη χώρα υποδοχής ωφελούνται. Οι ιδιοκτήτες του κεφαλαίου (γης) στη χώρα προέλευσης ζημιώνονται. Ωστόσο οι επιπτώσεις είναι ποσοτικά μικρότερες σε σχέση με την ελεύθερη μετανάστευση.

Διεθνής Μετανάστευση στους Τελευταίους Δύο Αιώνες

Κατά τους τελευταίους δύο αιώνες μπορούν να διακριθούν δύο μεγάλα παγκόσμια μεταναστευτικά κύματα.

Το πρώτο εκτείνεται από το 1820 έως την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια περίοδο κατά την οποία η διεθνής μετανάστευση ήταν σε μεγάλο βαθμό ελεύθερη από θεσμικούς περιορισμούς.

Το δεύτερο κύμα ξεκίνησε μετά το 1950, όταν η μαζική μετανάστευση άρχισε να αυξάνεται ξανά, παρά τους περιορισμούς και τους ελέγχους που είχαν ήδη αρχίσει να επιβάλλουν πολλές χώρες υποδοχής.

Το Πρώτο Μεταναστευτικό Ρεύμα

Περίπου 60 εκατομμύρια Ευρωπαίοι μετακινήθηκαν στον πλούσιο σε πόρους και φτωχό σε πληθυσμό “Νέο Κόσμο” μεταξύ του 1820 και του 1913. Τα τρία πέμπτα κατευθύνθηκαν στις ΗΠΑ.

Ιδιαίτερα έντονη ήταν η μετανάστευση κατά την περίοδο 1870–1913, όταν περίπου 30 εκατομμύρια άνθρωποι μετακινήθηκαν προς τη Βόρεια και Νότια Αμερική και την Αυστραλία.

Οι δημογραφικές επιπτώσεις υπήρξαν σημαντικές. Ο πληθυσμός της Αργεντινής αυξήθηκε κατά περίπου 60% λόγω της μετανάστευσης, ενώ οι πληθυσμοί της Αυστραλίας και του Καναδά αυξήθηκαν κατά περίπου 30%. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, που αποτελούσαν τον κυριότερο προορισμό μεταναστών, ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά περίπου 17%, καθώς η χώρα υποδέχθηκε περίπου 15 εκατομμύρια μετανάστες.

Αίτια και Επιπτώσεις Πρώτου Μεταναστευτικού Ρεύματος

Αιτία αυτής της μετανάστευσης ήταν οι μεγάλες διαφορές των πραγματικών μισθών και η μείωση του κόστους και των κινδύνων των μεγάλων ταξιδιών, σε συνδυασμό με την απουσία περιορισμών στη μετανάστευση από τις χώρες του “Νέου Κόσμου”.

Το 1870 οι πραγματικοί μισθοί στο “Νέο Κόσμο” ήταν περίπου τριπλάσιοι σε σχέση με την Ευρώπη. Το 1913, λόγω της σύγκλισης που είχε επιτευχθεί, ήταν μόνον διπλάσιοι.

Στα 40 χρόνια μεταξύ 1870 και 1910 οι πραγματικοί μισθοί στο “Νέο Κόσμο” αυξήθηκαν κατά περίπου 33%, ενώ στην Ευρώπη κατά 88% (βλ. Taylor and Williamson 1997).

Το Μεγάλο Κύμα της Μετανάστευσης 1870-1913

	Σωρευτική Επίπτωση στον Πληθυσμό 1870-1910	Πραγματικός Μισθός 1870 (ΗΠΑ=100)	Σωρευτική Επίπτωση στους Πραγματικούς Μισθούς 1870-1910
Χώρες Υποδοχής			
Αργεντινή	60%	53	-21.5%
Αυστραλία	30%	110	-14.6%
Καναδάς	32%	86	-15.6%
ΗΠΑ	17%	100	-8.1%
Χώρες Προέλευσης			
Ιρλανδία	-36%	43	31.9%
Ιταλία	-31%	23	28.2%
Νορβηγία	-15%	24	7.5%
Σουηδία	-19%	24	9.7%

Το Δεύτερο Μεταναστευτικό Ρεύμα

Το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα διακόπηκε με την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η διεθνής μετανάστευση δεν ανέκαμψε παρά μόνο μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου επικράτησε έντονος προστατευτισμός, όχι μόνο στο διεθνές εμπόριο αλλά και στη μετακίνηση ανθρώπων.

Μετά το 1950 άρχισε να διαμορφώνεται ένα νέο μεταναστευτικό κύμα, παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες χώρες υποδοχής είχαν ήδη επιβάλει θεσμικούς περιορισμούς και ελέγχους στη μετανάστευση.

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, ένα από τα σημαντικότερα μεταναστευτικά ρεύματα ήταν εκείνο από τις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου και την Τουρκία προς τη Δυτική Γερμανία, την Αυστραλία και, σε μικρότερο βαθμό, τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Υπολογίζεται ότι το 1994 η Γερμανία φιλοξενούσε περίπου 2 εκατομμύρια τέτοιους μετανάστες. Παράλληλα, σημαντικά μεταναστευτικά ρεύματα κατευθύνθηκαν προς το Ηνωμένο Βασίλειο, κυρίως από χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας.

Η Διεθνής Μετανάστευση κατά τον 21ο Αιώνα

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004 προκάλεσε επίσης σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμών από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης προς τις πιο ανεπτυγμένες «παλαιές» χώρες-μέλη της Ένωσης. Ωστόσο, το μεταναστευτικό αυτό κύμα επιβραδύνθηκε εν μέρει μετά την οικονομική κρίση του 2009.

Σήμερα, ένα σημαντικό μέρος της διεθνούς μετανάστευσης λαμβάνει χώρα υπό καθεστώς παράτυπης ή μη εξουσιοδοτημένης μετανάστευσης, κυρίως από φτωχότερες οικονομίες της Ασίας και της Βόρειας Αφρικής προς την Ευρώπη, καθώς και από χώρες της Λατινικής και Κεντρικής Αμερικής προς τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τα αίτια των σημερινών μεταναστευτικών ρευμάτων, που συνεχίζονται παρά τα εμπόδια και τις απαγορεύσεις, είναι τα ίδια που οδήγησαν και σε προηγούμενα μεταναστευτικά ρεύματα. Οι μεγάλες διαφορές των πραγματικών μισθών μεταξύ χωρών υποδοχής και χωρών προέλευσης των μεταναστών.

Άρση ή ενίσχυση των εμποδίων στη Διεθνή Μετανάστευση;

“η πλήρης κινητικότητα του εργατικού δυναμικού θα μπορούσε να αυξήσει την παγκόσμια παραγωγή έως και 122%”, The Economist, Νοέμβριος 2012

Όλοι συμφωνούν ότι τα οφέλη για την παγκόσμια οικονομία από μία αύξηση των μεταναστευτικών ροών θα είναι τεράστια.

Ωστόσο, τα πολιτικά εμπόδια στην εισδοχή μεταναστών παραμένουν στις περισσότερες αναπτυγμένες οικονομίες, κυρίως λόγω των επιπτώσεων της μετανάστευσης στη διανομή του εισοδήματος.

Επιπτώσεις της Διεθνούς Μετανάστευσης στη Διανομή του Εισοδήματος

Οι μετανάστες και οι υπόλοιποι εργαζόμενοι στη χώρα προέλευσης μεταναστών ωφελούνται, διότι αυξάνεται ο πραγματικός μισθός τους.

Οι εργαζόμενοι στη χώρα υποδοχής ζημιώνονται, καθώς ο πραγματικός μισθός τους μειώνεται, ή, στην περίπτωση που υπάρχει οικονομική ανάπτυξη, δεν αυξάνεται όσο θα αυξανόταν χωρίς τη μετανάστευση.

Οι κάτοχοι των εξειδικευμένων συντελεστών (γή, κεφάλαιο, εξειδικευμένη εργασία) στη χώρα υποδοχής μεταναστών ωφελούνται, καθώς η οριακή παραγωγικότητα και η πρόσοδος των συντελεστών αυτών αυξάνονται, λόγω της αύξησης του αριθμού των σχετικά ανειδίκευτων εργαζομένων.

Οι κάτοχοι των εξειδικευμένων συντελεστών στη χώρα προέλευσης μεταναστών ζημιώνονται, καθώς η οριακή παραγωγικότητα και η πρόσοδος των συντελεστών αυτών στη χώρα προέλευσης μεταναστών μειώνονται.

Βασικά Συμπεράσματα

Η οικονομική θεωρία ερμηνεύει τη διεθνή μετανάστευση κυρίως ως αποτέλεσμα διαφορών στην παραγωγικότητα της εργασίας και στους πραγματικούς μισθούς μεταξύ των χωρών. Όταν οι εργαζόμενοι μετακινούνται από οικονομίες χαμηλής παραγωγικότητας και χαμηλών μισθών προς οικονομίες υψηλότερης παραγωγικότητας, αυξάνεται η συνολική παραγωγή της παγκόσμιας οικονομίας. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή έχει επίσης σημαντικές αναδιανεμητικές επιπτώσεις στο εσωτερικό των χωρών.

Στις χώρες υποδοχής, η μετανάστευση επηρεάζει την οικονομία κυρίως μέσω της αγοράς εργασίας. Η εισροή μεταναστών αυξάνει την προσφορά εργασίας, γεγονός που τείνει να ασκήσει καθοδική πίεση στους μισθούς, ιδιαίτερα σε τομείς όπου οι μετανάστες απασχολούνται σε μεγάλο βαθμό. Οι επιπτώσεις αυτές είναι συνήθως μεγαλύτερες για εργαζόμενους με παρόμοια επίπεδα δεξιοτήτων με τους νεοεισερχόμενους μετανάστες.

Γενικότερες Επιπτώσεις της Διεθνούς Μετανάστευσης στις Χώρες Υποδοχής Μεταναστών

Σε πολλές περιπτώσεις, οι μετανάστες απασχολούνται σε τομείς όπου υπάρχει έλλειψη εργατικού δυναμικού ή σε εργασίες που οι γηγενείς εργαζόμενοι δεν επιθυμούν να αναλάβουν. Επιπλέον, οι μετανάστες μπορεί να συμπληρώνουν, και όχι να υποκαθιστούν, το εγχώριο εργατικό δυναμικό, συμβάλλοντας έτσι στην αύξηση της παραγωγικότητας της οικονομίας.

Η μετανάστευση επηρεάζει επίσης τη διάρθρωση της παραγωγής και της κατανάλωσης. Οι μετανάστες αυξάνουν τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης. Παράλληλα, η παρουσία εργαζομένων με διαφορετικές δεξιότητες μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων, στην καινοτομία και στη δυναμική προσαρμογή των αγορών εργασίας.

Επιπλέον, σε οικονομίες που αντιμετωπίζουν προβλήματα από τη γήρανση του πληθυσμού, οι μετανάστες συντελούν στο να διατηρηθεί υψηλή η απασχόληση καθώς και στην ευστάθεια των συνταξιοδοτικών συστημάτων.

Γενικότερες Επιπτώσεις της Διεθνούς Μετανάστευσης στις Χώρες Προέλευσης Μεταναστών

Ένα από τα σημαντικότερα οφέλη για τις χώρες προέλευσης μεταναστών είναι τα εμβάσματα των μεταναστών, κάτι το οποίο δεν περιλαμβάνεται στην ανάλυση του απλού υποδείγματος στο οποίο επικεντρωθήκαμε. Τα χρηματικά ποσά που στέλνουν οι μετανάστες στις οικογένειές τους αποτελούν σημαντική πηγή εισοδήματος για πολλές αναπτυσσόμενες οικονομίες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα εμβάσματα αντιστοιχούν σε ποσοστό μεγαλύτερο από τις άμεσες ξένες επενδύσεις ή τη διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια.

Επιπλέον, η μετανάστευση μπορεί επίσης να δημιουργήσει προβλήματα για τις χώρες προέλευσης, ιδιαίτερα όταν αφορά εργαζόμενους υψηλής εξειδίκευσης. Το φαινόμενο αυτό, γνωστό ως 'διαρροή εγκεφάλων' (brain drain), μπορεί να μειώσει το ανθρώπινο κεφάλαιο και να περιορίσει τις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας οικονομίας.

Παρά ταύτα, η εικόνα δεν είναι πάντοτε αρνητική. Πολλοί μετανάστες αποκτούν νέες δεξιότητες και εμπειρίες στο εξωτερικό και, όταν και αν επιστρέψουν στη χώρα προέλευσης, συμβάλλουν στη μεταφορά γνώσεων, τεχνολογίας και επιχειρηματικών πρακτικών. Το φαινόμενο αυτό συχνά χαρακτηρίζεται ως 'κυκλοφορία εγκεφάλων' (brain circulation).

Πολιτικές Αντιδράσεις και Περιορισμοί στη Μετανάστευση

Η αναδιανομή του εισοδήματος που προκαλεί η μετανάστευση συμβάλλει στην εξήγηση των συχνά έντονων αντιδράσεων απέναντι στην υποδοχή μεταναστών, ιδιαίτερα από τους εργαζομένους στις χώρες υποδοχής.

Στον σημερινό κόσμο, η διεθνής μετανάστευση υπόκειται σε σημαντικούς θεσμικούς περιορισμούς, ιδίως από τις ανεπτυγμένες οικονομίες που αποτελούν τις βασικές χώρες υποδοχής μεταναστών.

Οι περιορισμοί αυτοί περιορίζουν τόσο τα συνολικά οφέλη της μετανάστευσης για την παγκόσμια οικονομία όσο και την έκταση των αναδιανεμητικών επιπτώσεών της στο εσωτερικό των χωρών.

Τελικά Συμπεράσματα

Η διεθνής μετανάστευση αποτελεί ένα σύνθετο οικονομικό φαινόμενο με πολλαπλές επιπτώσεις.

Σε γενικές γραμμές, συμβάλλει στην αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής και στη σύγκλιση των εισοδημάτων μεταξύ των χωρών.

Ταυτόχρονα, δημιουργεί σημαντικές αναδιανεμητικές επιπτώσεις στο εσωτερικό των οικονομιών, οι οποίες εξηγούν σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές εντάσεις που συνοδεύουν τη μεταναστευτική πολιτική.

Η πρόκληση για τις σύγχρονες οικονομίες είναι να βρουν τρόπους ώστε να αξιοποιήσουν τα συνολικά οφέλη της μετανάστευσης, περιορίζοντας παράλληλα τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που μπορεί να δημιουργεί. Η ισορροπία αυτή αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα της διεθνούς οικονομικής πολιτικής στον 21ο αιώνα.